

Ludvig XV:s hemliga diplomati – några reflektioner

Huvudsyftet med Helle Stiegungs avhandling »Ludvig XV:s hemliga diplomati och Sverige 1752–1774» har varit att undersöka den franske kungens och dennes privata rådgivares förbindelser med Sverige och särskilt deras betydelse för Gustav III:s revolution 1772. Även om avhandlingens intresse sålunda främst riktas mot de svensk-franska relationerna och deras avspeglning i Ludvig XV:s hemliga diplomati, le Secret du Roi, ges samtidigt en noggrann skildring av dennas organisation och arbetsmetoder.

Le Secret du Roi, vars historia kan spåras tillbaka till 1740-talet, sysslade till en början huvudsakligen med Polen och den polska tronföljdsfrågan, där Ludvig XV:s släkting prins Louis François de Conti var personligen engagerad som en av kandidaterna till den polska kronan. För att bevaka utvecklingen i Polen och i andra länder förde le Secret under Contis och senare under greve Charles François de Broglies ledning en hemlig korrespondens med ett flertal franska sändebud i utlandet, däribland med den franske ambassadören i Stockholm. Denne insände till kungen och det hemliga kabinettet sekreta rapporter om situationen i Sverige och från och med 1759 även kopior av sin ordinarie brevväxling med den franske utrikesministern. Från kungen mottog ambassadören hemliga instruktioner, som ibland stred mot den officiella utrikesledningens direktiv. Detta var exempelvis fallet 1756, då den franske utrikesministern bedrev en politik, medan le Secret företrädde en annan och i hemliga instruktioner till sändebudet i Stockholm motarbetade utrikesministern. I allmänhet överensstämde emellertid le Secrets politik i Sverige med den officiella franska utrikespolitiken. Men den hemliga diplomatin bedrevs inte endast inom ramen för le Secret du Roi. Avhandlingen visar, hur Ludvig XV 1771–72 i sin hemliga diplomati kringgick såväl de ordinarie diplomatiska kanalerna som det hemliga kabinettet. Medan den dåvarande franske ambassadören i Stockholm, greve de Vergennes, följde de instruktioner, som han fått från regeringen och

le Secret, och arbetade för en partiförsoning i Sverige, pläderade Ludvig och utrikesminister d'Aiguillon i sin privata korrespondens med Gustav III och Carl Fredrik Scheffer för en revolution. Denna privata brevväxling betecknas som en särskild gren av Ludvig XV:s hemliga diplomati.¹ Ytterligare en fas i denna uppmärksammas i avhandlingen, som avslutningsvis tar upp till behandling den s. k. bastiljaffären och översten Charles François Dumouriez' mission. Denne hade i ett memorial till den franske krigsministern Monteynard framlagt en plan att stödja Sverige mot ett befarat angrepp från Rysslands och Danmarks sida. Som ett led i förberedelserna för en undsättningsexpedition till Sverige for Dumouriez våren 1773 till Hamburg för att rekognoscera. Denna separatpolitik, som bedrevs oberoende av både det hemliga kabinettet och den officiella utrikesledningen, karakteriseras i avhandlingen som ytterligare en variant av Ludvigs hemliga diplomati, vilken nu säges nå en kulmen »i fråga om mångfacettering».²

Man skulle således kunna urskilja tre olika grenar av den franske monarkens hemliga diplomati, som arbetade oberoende av varandra och delvis motarbetade varandra. Fenomenet fordrar en förklaring. Man frågar sig, vad den hemliga diplomatin egentligen var och vems synpunkter dess olika grenar främst företrädde.

Först Dumouriezaffären. Det är tvivelaktigt, om Ludvig verkligen accepterat den separatpolitik, som Dumouriez och krigsminister Monteynard försökte lansera. Enda uppgiften härom finns, som Stiegung själv framhåller, i Dumouriez' memoarer, och dessa kan knappast tillmätas något större bevisvärde i detta sammanhang.³ Dumouriez' samarbete med Monteynard var en konspiration mot utrikesminister d'Aiguillon, och deras aktion, vari överstens resa till Hamburg var ett led, syftade till att undergräva d'Aiguillons ställning som utrikesminister. Några bevis för att Ludvig kände till detta eller gav sitt stöd åt denna komplott finns ej. Dumouriezaffären kan därför knappast betecknas som en variant av Ludvig XV:s hemliga diplomati.

Ludvigs och utrikesminister d'Aiguillons privata brevväxling med Gustav III och Scheffer fördes oberoende av den franska stockholmsambassaden och kan betecknas som en form av hemlig diplomati.

¹ H. STIEGUNG, *Ludvig XV:s hemliga diplomati och Sverige 1752-1774*, Lund 1961, s. 5, 228.

² STIEGUNG, a. a., s. 297.

³ STIEGUNG, a. a., s. 302.

Frågan är emellertid, vems intentioner denna korrespondens främst gav uttryck åt. Det var utrikesministern, som i sin brevväxling med Gustav först framförde tanken på att genom en statskupp lösa den svenska författningsfrågan. Ludvig bekräftade endast i sin korrespondens med Gustav, att han gav sitt stöd åt en sådan lösning.⁴ Koncepten till Ludvigs brev är skrivna av utrikesministern och av abbé de la Ville, sekreterare i utrikesministeriet.⁵ Denna korrespondens synes därför mera ge uttryck åt utrikesministerns än kungens intentioner.

Om man således kan konstatera, att Ludvig XV:s roll i fråga om Dumouriezaffären och direktkontakten med den svenske monarken och dennes närmaste rådgivare varit obetydlig, återstår frågan, vad le Secret du Roi var och vilken roll kungen spelat inom det hemliga kabinettet. Stiegung, som inte ansett sig böra ta upp frågan till närmare diskussion, synes dock mena, att le Secret representerade en kungens enskilda politik.⁶ Som en förklaring till le Secret du Roi nämner Stiegung Ludvigs »personliga osäkerhet och hans genom miljöpåverkan tilltagande misstänksamhet» liksom »hans illusion att genom den sekreta verksamheten spela en central roll i utrikespolitiken».⁷ Detta är säkert riktigt men förklarar inte, vilka syften le Secret egentligen tjänade.

Att Ludvig XV höll fast vid le Secret, sedan den polska tronföljdsfrågan och Contis tronkandidatur förlorat sin aktualitet, skulle kunna förklaras av att han ville utnyttja det hemliga kabinettet för en kontroll av utrikesministerns politik. Sättet på vilket denna kontroll skedde förefaller emellertid egendomligt. Eftersom utrikesministerns brevväxling med de franska sändebuden i utlandet i allmänhet synes ha föredragits inför kungen i konseljen, är det i så fall märkligt, att utdrag av denna korrespondens skickades till Ludvig på sekret väg för att ge denne en kontroll på den officiella politiken. En förklaring till detta tungrodda system för den hemliga diplomatins bedrivande är däremot, att det gav Ludvigs privata rådgivare greve de Broglie och dennes sekreterare Tercier möjlighet att bevaka utrikesministerns brevväxling med de franska sändebuden. Det var de Broglie och Tercier, som mottog de sekreta rapporterna, varpå

⁴ STIEGUNG, a. a., s. 253.

⁵ STIEGUNG, a. a., s. 229 n. 10, 249 n. 31.

⁶ STIEGUNG, a. a., s. 2, 44, 47.

⁷ STIEGUNG, a. a., s. 2.

de översände dessa till kungen.⁸ Denne kommenterade sällan eller aldrig de hemliga informationerna och överlät åt de Broglie och Tercier att besvara dessa och att författa instruktioner till de hemliga agenterna och inskränkte i allmänhet sin medverkan till att teckna sitt »approuvé» på order och förslag till skrivelser. Ludvig har i de flesta fall passivt anslutit sig till sina privata rådgivares uppfattning och synes sålunda inte ha tagit någon mera aktiv del i le Secrets verksamhet, som har dominerats först av Conti och senare av de Borglie och Tercier.

Le Secret var för Conti och de Broglie inte enbart ett kontrollorgan utan också ett medel att skaffa sig inflytande över och att påverka Frankrikes utrikespolitik. För att bevaka sina intressen i Polen och stärka sin tronkandidatur etablerade Conti med Ludvigs samtycke en hemlig korrespondens med de franska sändebuden i Warszawa och Dresden. Conti, som genom sitt inflytande över Ludvig påverkade utnämningen av franska sändebud, knöt så småningom ytterligare agenter till den hemliga diplomatin och skapade därmed ett informationsnät, som omfattade ett flertal länder och som gav honom möjlighet att främja sina egna intressen och att föra en personlig utrikespolitik.

Sedan Conti 1756 förvisats från hovet övertog de Broglie tillsammans med Tercier ledarskapet för le Secret. Även de Broglie tog aktiv del i utrikespolitiken och sökte genom den hemliga diplomatin påverka Frankrikes politik. De Broglie, som redan 1755 lagt fram ett förslag om en allians omfattande bl. a. Sachsen, Preussen, Frankrike och Polen, försökte nu inom ramen för le Secret förverkliga sitt utrikespolitiska program. Medan den franska regeringens hållning i den polska frågan bestämdes av Frankrikes nyligen ingångna förbindelser med Ryssland och Österrike, lät de Broglie själv författa en sekret instruktion, som Ludvig undertecknade och som i motsats till regeringens instruktion gav de Broglie bemyndigande att arbeta för ett bevarande av Polens oberoende och att förbereda det polska kungavalet.⁹

Ytterligare exempel på att de Broglie utnyttjat le Secret och sin ställning som Ludvigs privata rådgivare för att förverkliga sina egna utrikespolitiska planer kan anföras. Freden 1763 uppfattades av de

⁸ STIEGUNG, a. a., s. 51 n. 8, 57 n. 28, 269 n. 7.

⁹ Correspondance secrète du comte de Broglie avec Louis XV (1756-1774). Publiée pour la Société de l'Histoire de France (série antérieure à 1789) par D. OZANAM et M. ANTOINE, Paris 1956, I: XLVI f.

Broglie som ett allvarligt nederlag för Frankrike. Som ett led i försöken att återupprätta Frankrikes prestige och inflytande i Europa umgicks de Broglie och dennes förtrogna med planer på en revansch på England. Sedan ledaren för det hemliga kabinettet utverkat Ludvigs tillstånd att sända en officer på ett rekognosceringsuppdrag till England, utarbetade han en detaljerad plan för ett invasionsföretag mot de brittiska öarna, vilken han underställde kungen. Men för att realisera detta projekt krävdes regeringens stöd, och de Broglie utverkade Ludvigs medgivande att ta kontakt med utrikesminister Choiseul och med denne diskutera förberedelserna för ett krig mot England. Dessa planer kunde emellertid inte förverkligas och förloerade efter Choiseuls fall i december 1770 sin aktualitet.¹⁰

Choiseuls fall syntes öppna utsikter för de Broglie att själv bli utrikesminister. De Broglie framhöll för Ludvig nödvändigheten av att en efterträdare till Choiseul utsågs och lät förstå, att han själv önskade få posten som utrikesminister.¹¹ Kungen förbigick emellertid de Broglie och utsåg i stället hertig d'Aiguillon.

Förhållandet mellan den nye utrikesministern och ledaren för det hemliga kabinettet blev spänt. De Broglie, som inför kungen kritiserade utrikesministern, lät utarbeta en plan på en stor sydeuropeisk allians.¹² Dessa planer på en alliansomläggning var ett direkt angrepp mot d'Aiguillons politik och syftade utan tvekan till att försvaga dennes ställning som utrikesminister. De Broglies projekt kan jämföras med Dumouriez' och Monteynards konspiration mot utrikesministern. Man kan här urskilja olika intressen, som kämpat om inflytandet över fransk utrikespolitik. Detta drag av maktkamp framträder tydligt vid den s. k. bastiljaffären, som var ett försök från d'Aiguillons sida att krossa sina motståndare och medtävlare om ledningen av den franska utrikespolitiken, bl. a. de Broglie och Monteynard.¹³

Ludvig XV:s roll inom den hemliga diplomatin synes ha varit oetydlig, och de olika grenar av denna, som man kan urskilja, har inte varit uttryck för kungens vilja att spela en självständig roll i utrikespolitiken. Det har i stället varit fråga om olika intressen, som kämpat om inflytandet över den franska utrikespolitiken. Le Secret du Roi företrädde inte främst en Ludvig XV:s enskilda politik utan var sna-

¹⁰ OZANAM-ANTOINE, a. a. I: LXIV ff.

¹¹ OZANAM-ANTOINE, a. a. I: XC f. Jfr STIEGUNG, a. a., s. 160 ff.

¹² STIEGUNG, a. a., s. 288 ff.

¹³ STIEGUNG, s. 295 ff.

rare ett uttryck för kungens privata rådgivares synpunkter på Frankrikes utrikespolitik. Benämningen *le Secret du Roi* förefaller vara föga adekvat.

Bengt Petersson

RÉSUMÉ

La diplomatie secrète de Louis XV et les rapports de celle-ci avec la Suède ont fait l'objet d'un examen intéressant dans la thèse de doctorat de M. Helle Stiegung « La diplomatie secrète de Louis XV et la Suède ». L'auteur distingue trois branches différentes dans la diplomatie secrète du monarque français. La première branche est constituée par la politique qu'exercèrent le roi et ses conseillers privés, le prince de Conti et le comte de Broglie, et qui est connue sous le nom de *Secret du Roi*. La correspondance privée que Louis XV et son ministre des Affaires Etrangères le duc d'Aiguillon échangèrent avec le roi de Suède Gustave III et son conseiller C. F. Scheffer, constitue d'après l'auteur une branche particulière de la diplomatie secrète. Enfin la politique séparée que le colonel Dumouriez et le ministre de la guerre Monteynard essayèrent de lancer au printemps de 1773 est considérée comme une troisième branche de cette politique. On se demande quel rôle a joué le roi dans cette diplomatie secrète et ses différentes branches.

Il semble que l'on puisse constater que Louis XV a joué un rôle insignifiant dans la diplomatie secrète. On peut en revanche distinguer des intérêts différents, qui ont lutté pour exercer leur influence sur la politique étrangère et qui se sont servi du nom du roi pour obtenir le succès de leurs propres visées. Il semble que le *Secret du Roi* ait surtout été l'expression des points de vue des conseillers privés du roi sur la politique étrangère de la France.